

Urh Ferlež

»Danes pa gremo mi Savinci«

O Maistrovem vojaškem in literarnem delovanju v Celju

FERLEŽ Urh, diplomirani slovenist in francist,
Cesta v Celje 1, SI-3202 Ljubečna,
ferlez.urh@gmail.com

**94(497.431)"1913/1914":929Maister R.
821.163.6.09Maister R.**

»DANES PA GREMO MI SAVINCI.«

*O Maistrovem vojaškem in literarnem
delovanju v Celju*

Rudolf Maister, general in umetnik, je v Celju preživel nekaj mesecev v letih 1913 in 1914. Opravljal je službo poveljnika bataljona črne vojske. Kljub kratkemu bivanju je z nekaterimi Celjani stkal pomembne vezi. Vključil se je v mestno kulturno življenje, v tistem času je napisal nekaj svojih pesniških del. Posebej pomembno je bilo sodelovanje s skupino celjskih gimnazijcev, ki so se združili v literarno društvo Kondor. Dijakom je bil pesniški vzor in mentor, pomagal jim je pri izdajanju literarnega lista Savinja. Izšlo je pet števil, potem pa je izbruh I. svetovne vojne izdajanje prekinilo, Maister pa je moral zapustiti Celje. Dijaki so pisali predvsem poezijo, po kvaliteti so izstopala dela Frana Roša in Srečka Puncerja. Mesto Celje se Maistra in Kondorja spominja s spominsko ploščo na fasadi poslopja I. gimnazije.

Ključne besede: Rudolf Maister, glasilo Savinja, Društvo Kondor, Fran Roš, Gimnazija Celje

FERLEŽ Urh, BA Slovenian and French, Cesta v
Celje 1, SI-3202 Ljubečna, ferlez.urh@gmail.com

**94(497.431)"1913/1914":929Maister R.
821.163.6.09Maister R.**

»TODAY, WE 'SAVINCI' ARE GOING OUT»

Military and literary traces of Maister in Celje

Rudolf Maister, general and artist, stayed in Celje for several months between 1913 and 1914. He was commander of the "Black Army" battalion. Although his stay was brief, he made some close friends in Celje. He participated in cultural life and wrote several poems in the same period. Particularly important was his collaboration with a group of grammar school students who were part of the Kondor literary society. Maister was a role model and mentor for the students, helping them with the Savinja literary magazine. After five issues, World War I broke out and Maister had to leave Celje, which put an end to the magazine. The students primarily wrote poetry, the poems of Fran Roš and Srečko Puncer standing out for quality. Celje has honored Maister and Kondor with a commemorative plaque placed on the wall of the I. gimnazija building.

Key words: Rudolf Maister, Savinja magazine, Kondor Society, Fran Roš, Gimnazija Celje.

Prihod v Celje in vojaško delovanje

»Danes pa gremo mi Savinci,« piše Maister v sicer nepodpisanem uvodu k prvi številki revije *Savinja*. V kratkem času, ki ga je preživel v Celju, je uspel z meščani, predvsem gimnazijci, stkati močne vezi. Slednji so pod njegovim mentorstvom svoje literarne poskuse začeli izdajati v literarnem listu, ki je nosil ime celjske reke. Rudolf Maister je prišel v Celje leta 1913. V Avstro-Ogrski monarhiji je bil to čas hudih narodnih trenj, ki so se kazala na vseh področjih, v kulturi, politiki in vsakodnevnem življenju. Celje, ki je bilo tedaj narodnostno mešano mesto, je narodni boj med Slovenci in Nemci precej občutilo. Nemški imperializem si je prav preko slovenskega ozemlja utiral pot do Jadrana. V knežjem mestu se je razkol kazal s prisotnostjo *Deutsches Haus* (Nemške hiše) in Narodnega doma, dveh hranilnic, dveh cerkva, dveh občin (pretežno nemško mestno in slovensko okoliško), gimnazijskih vzporednic, celo dveh pokopališč in še bi lahko naštevati.

General Maister (ilustracija Lucije Karničar)

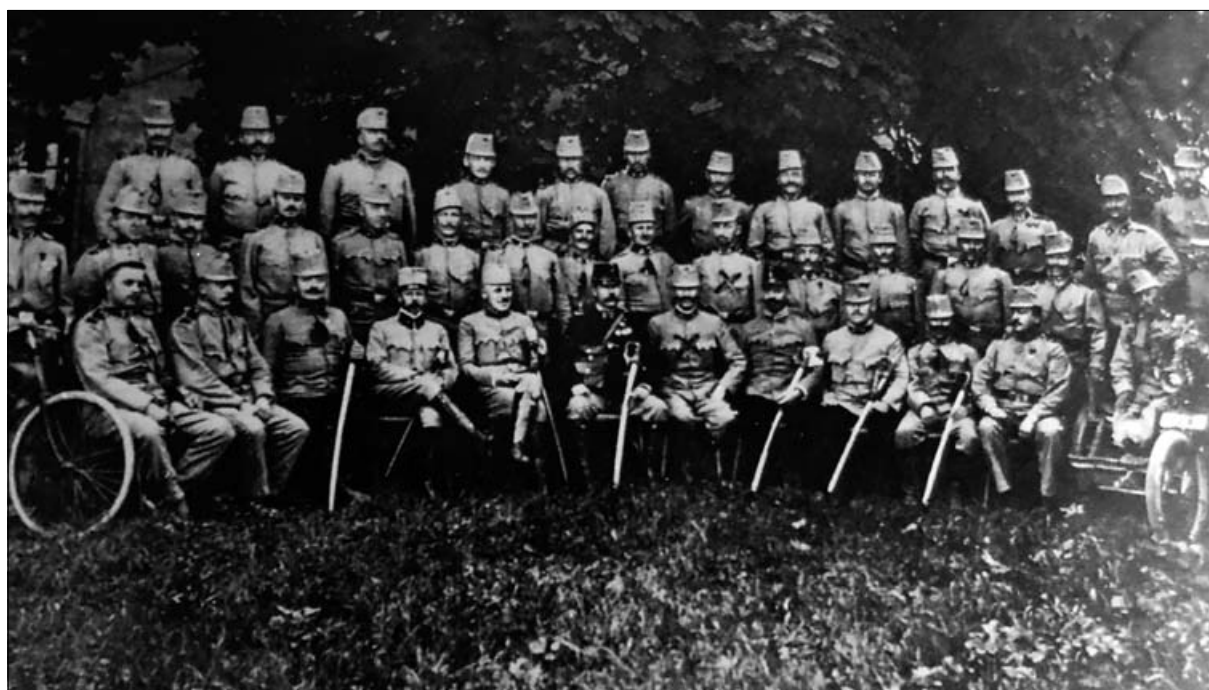
V takšno mesto je prišel Rudolf Maister. Leta 1910 je napredoval v stotnika, na začetku leta 1912 je bil poveljnik podčastniške šole, vendar je zbo-

lel na pljučih. Njegova prva služba po okrevanju je bila v Celju, kamor je prišel še vedno šibkega zdravja. Prevezel je položaj poveljnika črnovojniške izpostave (bataljona) v Celju, ta enota je sodila pod spodnještajerski polk s sedežem v Mariboru. Takrat je imel Maister čin stotnika.¹ Enota je bila nastanjena v vojašnici v četrti Gaberje, poverjeno pa mu je bilo tudi skladišče na Glaziji. Prišel je najprej sam, najprej je stanoval v manjšem stanovanju na današnji Gregorčičevi 3, potem se mu je pridružila družina in so se preselili v pritlično stanovanje na današnji Cankarjevi ulici 13. Njegov starejši sin Hrvoje, takrat star sedem let, je v Celju začel obiskovati slovensko okoliško šolo (danes I. osnovno šolo v Celju).²

Maister se je v Celju dobro počutil, po Przemyslu, Egiptu in Dalmaciji se mu je bilo prijetno vrniti na Slovensko. Mesto ni bilo daleč od rodnega Kamnika, niti do slovenske kulturne prestolnice Ljubljane. V vojašnici se v času njegovega službovanja ni zgodilo nič neprijetnega, celo Nemci so ga spoštovali. Maister se je vključil v slovensko kulturno življenje, obiskoval je prireditve v Narodnem domu in kavarne, posebno ljubi sta mu bili kavarni v Sokolskem domu v Gaberjah in Gostilna Jeserenek (Pri Grenadirju) na Polulah. Tu se je srečeval s celjskimi proslovenskimi izobraženci, kot sta bila profesorja Josip Kožuh, Armin Gradišnik, publicist Miloš Štibler, urednika *Narodnega lista* in *Ilustrovanega narodnega koledarja* Vekoslav Spindler in Janko Lesničar, gledališčnik Rafko Salmič. Stike je navezal tudi z zgodovinarjem in ravnateljem slovenskih gimnazijskih vzporednic Emilijanom Lilekom in mladim profesorjem Franom Mravljakom, ki je bil pozneje v kritičnih dneh leta 1918 v Mariboru njegov adjutant. V Celju je Maister dočkal izbruh 1. svetovne vojne, 7. decembra je bil premeščen v Maribor; najprej kot referent okrožnega poveljstva črne vojske, nato je postal njen povelj-

¹ V literaturi je zaslediti deloma konfuzne informacije, kateri enoti je Maister v Celju pravzaprav poveljeval. Glavan (2018) piše, da je bil premeščen v črno vojsko (domobranstvo), nato pa postavljen za poveljnika njene izpostave v Celju. Hartman (1998) piše o črni vojski (*Landsturm*) in o črnovojniški izpostavi v Celju, Roš (1957) pa o Maistru kot stotniku 26. polka deželne brambe s sedežem v Mariboru in eno garnizijo v Celju.

² Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 276; Glavan, *Dom in rod*, 2018, str. 25; Hartman, *Rudolf Maister, general in pesnik*, str. 21.

Poveljnik Maister in njegov celjski črnovojaški vod. Maister sedi v prvi vrsti in je označen s križcem
(Vir: Hartman, 1998, str. 23)

nik.³ Zanimivo drobtinico iz Maistrovega delovanja najdemo v *Časopisu za zgodovino in narodopisje* iz 1914, v katerem beremo, da je Maister prijavil kar dvajset novih naročnikov (med njimi znana celjska imena kot so Rudolf Stermecki, Anton Kolenc in Juro Detiček).⁴ Časopis je bil v času, ko je bil Maribor večinsko nemško mesto, pomemben temelj slovenstva v mestu. Maistrovo bivanje v Celju je bilo kratko, a si je v tem času pridobil veliko znanstev in podpornikov, predvsem med celjsko mladino, ki so mu v prevratnem času leta 1918 pomagali, tako na bojišču kot v zaledju. Franjo Malgaj, ki je po vojni odšel na pomoč Maistru na Koroško, je v Celju uspel zbrati kar sedemdeset prostovoljcev.⁵

Maistrovo literarno ustvarjanje v Celju

Maister je v Celju tudi literarno ustvarjal. V tem času je objavil naslednja dela:

- ljubezensko pesem *Vasovalec* (*Literarna pratika*, ur. Milan Pugelj, 1914),

- pesem o pričakovanju pomladi *Snubači* (*Ljubljanski zvon*, št. 3, 1914),
- šaljiva epska pesem *Pri belem medvedu* (*Slovan*, št. 1, 1914),
- šaljiva epska pesem *Dve maši* (*Slovan*, št. 2, 1914),
- ocena *Slovenske biografije 1907–1912 dr. Janka Šlebingerja* (*Slovan*, št. 3, 1914),
- pesem o mornarjih v nevihti *Mi kapitani* (*Slovan*, 1914),
- uvod za prvo številko *Savinje* z naslovom *V svet* (*Savinja*, št. 1, 1914).

Tema Primoža Trubarja, ki je prisotna v pesmih *Pri belem medvedu* in *Dve maši*, ni prisotna nikjer drugje v Maistrovem opusu. Maister je vsak dan hodil v službo v Gaberje mimo cerkve sv. Maksimiljana, ki je bila svojčas Trubarjev beneficij, zato je zelo verjetno, da je svojo idejo dobil po tej poti. V oceni Šlebingerjeve biografije je pokazal, da je dobro poznal tudi takratne glasbene umetnike. Pesem *Mi kapitani*, v kateri se mornarji v hudem viharju obračajo na kapitane na morskem dnu, da bi jim rešili življenje, lahko beremo tudi kot prisposodobu za položaj Slovencev pred 1. svetovno vojno.

³ Glavan, *Dom in rod*, str. 24–25; Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 280, Ferlež, *Štiri zgodbe celjske zgodovine*, str. 126.

⁴ *Društvena poročila*, str. 89.

⁵ Malgaj, *Vojni spomini: 1914–1919*.

Sodelovanje s celjskimi dijaki

Kakšno pa je bilo v času Maistrovega prihoda vzdušje med celjskim dijaštvom? Veliko dijakov (torej fantov, starih med petnajst in osemnajst let) je bilo aktivnih v raznih političnih in kulturnih društvih, vsak po svojem prepričanju. Delili so se na tri struje: na katoliško, ki se je edina lahko povsem legalno zbirala v okviru Marijine kongregacije, sestavljali pa so jo predvsem mlajši dijaki, liberalno (narodno napredno), ki se je s podporo kluba slovenskih naprednih akademikov zbirala v Narodnem domu, in pa tretjo, narodno radikalno strujo, ki ni bila usmerjena v podporo nobeni politični stranki. Ti zadnji dijaki so bili, v povezavi z enako mislečimi študenti, v izobraževanje in kulturnemu delu, predvsem na podežlju, tuja pa jim niso bila socialna vprašanja. Narodno radikalna dijaška organizacija je organizirala razna predavanja, predvsem s političnega, kulturnega in socialnega področja, prirejala je izobraževanja, imela knjižnico in čitalnico. Najprej je imela prostor v sobi nad gostilno Jelen, kjer so dijaki ob raznih kulturnih in narodnih obletnicah prirejali dogodke, služila pa je tudi kot »literarna krčma«.⁶

Lastnik gostilne Jelen Alojz Bezenšek je dijake podpiral, zato jim je prav rad odstopil sobo, ta je imela celo lasten vhod z dvorišča. Njegova natakari- ca Ančka je mladeničem stregla *pokalico*, včasih pa tudi kako močnejšo pijačo.⁷ V takem sproščenem okolju so se dobivali celjski dijaki, poznejši ustanovitelji literarnega društva Kondor. Bezenšek je dal na razpolago prostor, Miloš Štibler (1882–1969) pa je bil tisti, ki je dijake spodbujal k pisanju. Bil je pomemben borec za enakopravnost Slovencev na Štajerskem, član Samostojne kmečke stranke, radikalne dijaške organizacije (bil je njen revizor) in Sokola. Prizadeval si je za združništvo in nastopal v raznih štajerskih kulturnih društvih. Prav on je bil tisti, ki je svoje pisanja željne dijake povezal z Maistrom, pozneje pa dosegel, da je Zadrúžna zveza finančno podprla list Savinja.⁸

Štibler je v začetku decembra 1913 dijakom povedal, da je v Celje prišel stotnik – pesnik Rudolf Maister. Roš se spominja, da so tako imeli v Celju priložnost srečati tri velike mlade slovenske literate: Vladimirja Levstika, Antona Novačana, zdaj pa še Rudolfa Maistra, takole je opisal občutke, ko so ga prvič videli na ulici:

»Ne dolgo potem smo ga zagledali, prav ko smo se nekega večera vračali s sestanka. Čeprav so tedaj medlo brlele ulične plinske svetilke, smo vedeli: To je moral biti Maister! Visok, v sivem oficirskem plašču in s črno kapo na glavi je stopal počasi z dolgimi koraki, za ročaj držeč svetlo sabljo. Živo in odločno so mu žarele temne oči, pod rahlo rdečimi lici pa so se mu košatili mogočni črni brki. Sledili smo mu nekaj časa skozi mesto, vsi pod toplim vtisom tega srečanja. Res je bil to avstrijski častnik, toda hkrati je bil tudi slovenski pesnik!«⁹

Zanimivo je, kako je mladi Roš razmišljal o Maistru; po eni strani je bil to avstrijski častnik, častnik vojske države, ki je zatirala slovenski narod, po drugi strani pa slovenski pesnik. Nekateri dijaki so že od prej poznali njegovo knjigo Poezij, ki je izšla leta 1904.¹⁰

Maister je bil torej ob prihodu v Celje zrel pesnik z uspešno vojaško kariero, a je kljub temu imel posluš za mlade dijake. On sam je povprašal Štiblerja, če je v Celju kaj dijakov, ki radi pišejo. Štibler jim je prenesel novico in hitro so naredili čistopis svojih literarnih prvencev, to je bilo sredi decembra 1913. Že kak teden pozneje je Štibler uredil srečanje dijakov z Maistrom. Srečanje je bilo v poslopju Zvezne tiskarne v današnji Kocbekovi ulici, kjer je dijaška organizacija dobila prostore.¹¹ Roš je takole zapisal:

»Štibler je spremil Maistra do nas in segli smo v roko častniku, ki se nam je že po svoji visoki, vzravnani postavi in po prodorni sili svojih oči, po svojih lepih brkih in tudi po žametno zveneči gorenjščini zazdel kot nekakšna izredna in prav junaška osebnost. Čudovito se nam je zdelo, da je hotel spoznati nas, večinoma šele petnajstletne dečke iz petega in

⁶ Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 271–272; Dular in Ratkajec, *Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju*.

⁷ Kamra, *Celjske gostilne na Stanetovi ulici*,

⁸ Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 271–272; Dular in Ratkajec, *Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju*.

⁹ Citirano: Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 272.

¹⁰ Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 272.

¹¹ Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 273.

šestega razreda gimnazije. Ali bo mogel najti na nas kaj, kar ga ne bo razočaralo, nas je zaskrbelo.«¹²

Maister je bil očitno topel človek, saj je dijake strah kmalu minil. Prebrali so mu svoje izdelke, Maister pa je med branjem odobravaljoče kimal. Potem jim je Maister svetoval nekaj popravkov, govoril o liriki, Prešernu in Župančiču. Zanj je bila najpomembnejša vsebina pesmi. Ko jim je omenil, da je v svojih gimnazijskih letih v Kranju urejal dva dijaška lista, so ga dijaki hitro prijeli za besedo, saj so imeli izdajanje v načrtu. V Celju sta že pred tem izhajala dva dijaška časopisa: *Vesna* in *Svoboda*, pri *Vesni* je sodeloval tudi Maister. Obljubil jim je pomoč in se poslovil. Kot rečeno, je Miloš Štibler uredil finančno podporo listu. Dijaki so pripravili literarne izdelke in jih nesli Maistru, ki je tedaj še bival sam na Gregorčičevi, da jih prebere in preceni, kaj je dovolj dobro za objavo.¹³

Društvo Kondor – celjska Zadruga

V decembru je bil ustanovljen dijaški literarni klub Kondor, ime mu je predlagal član Arkadij Videmšek, tedaj v šestem razredu, ki je bil ljubitelj Župančičeve poezije (znan Župančičev verz »Kondor, soncu brat!«¹⁴). Tako je tudi Celje dobilo svoje dijaško literarno društvo, svojo »Zadrugo«, kot so jo mladi slovenske moderne imeli že med leti 1892 in 1898, v njenem krogu se je nekaj časa gibal tudi Maister. Za predsednika so izvolili Srečka Puncerja, najstarejšega in najzrelejšega med njimi. Glavna naloga kluba je bilo izdajanje literarnega časopisa z imenom *Leposlovne in znanstvene vaje Savinja*. Prva številka časopisa je izšla konec januarja 1914, zanjo je Maister napisal vzneseno, optimizma polno uvodno besedo, seveda nepodpisano, ker osebnost avstro-ogrske vojske za tak časopis ni smela pisati. Društvo in časopis sta bila namreč formalno ilegalna, saj so vedeli, da zanju pri oblasteh nikdar ne bi dobili dovoljenja, tudi če bi zanj zaprosili. Urednik časopisa je bil Maister sam, delno tudi Puncer. Dijaki so se z Maistrom večkrat sestali, bodisi v njegovem stanovanju bodisi v prostorih dijaške organizacije. Družina Maister je bila do dijakov vedno gostoljubna in prijazna. Dijaki so občudovali

Maistrovo knjižnico in njegova slikarska dela, ki so visela po stenah.¹⁵

Na zadnjih straneh prve številke so dijaki svoje poslanstvo opisali takole:

*»Da si ohranimo v poznejših letih spomin na začetek svojega leposlovnega in znanstvenega delovanja, smo sklenili izdajati veje "Savinja", v katerih hočemo priobčevati svoje prvence. Da more dobiti vsak tovariš po več izvodov, jih tiskamo z razmnoževalnim strojem, ker pisanje je preveč zamudno. Odločno izrekamo, da "Savinja" nima javnega, temveč zaseben značaj in da politične članke a priori izključuje. Smo prepričani, da bo vsak mladinoljub, ki dobi morebiti "Savinjo" v roke, vesel našega mladeniškega navdušenja in nam pomagal uresničiti geslo: Hočemo vedno hoditi po cesti lepote, dolžnosti in bratoljubja.«*¹⁶

List Savinja in mladi pisci

Izšli so štirje zvezki Savinje, zadnji je vseboval četrto in peto številko. Izhajali so v približno mesečnih presledkih, njihov obseg je bil med dvanajst in šestnajst stranmi.¹⁷ Tiskali so ga kar dijaki sami s pomočjo ciklostila (naprave in matric). Naklada je bila 150 izvodov. Kupovali so ga dijaki, nekaj odraslih prijateljev mladine, nekaj izvodov pa je šlo tudi na druge gimnazije.¹⁸

Ustvarjalci lista so bili skoraj vsi podpisani s psevdonimi, izbranimi med značilnimi slovanskimi imeni, najbrž v duhu tedanjega panslavizma, in sicer:

- Arkadij Videmšek – Vojko,
- Davorin Ravljen – Alja Vanjev,
- Fran Roš – Svobodin Semenov,
- Ivo Štempihar – Smil Dvorjanov (iz Kranja, sodeloval po vezi s Franjem Malgajem),
- Polde Vasle,
- Srečko Puncer – Braslav Vitogoj,
- Stanko Pečar – Velimir Pavlov,
- Zdravko Kroflič.

¹² Citirano: Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 273.

¹³ Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 274.

¹⁴ Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 272–274.

¹⁵ Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 275–276.

¹⁶ Citirano: *Savinja*, št. 1, str. 12.

¹⁷ *Savinja*, št. 1.

¹⁸ Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 275–276; *Savinja*, št. 1.

Za Vasleta in Krofliča ni čisto gotovo, katera dva psevdonima sta uporabljala, je pa gotovo, da sta napisala vsak po dve pesmi, eden pod psevdonimom Vneslav (v št. 1), drugi pod imenom Ivan Cirilov (v št. 3). Ena pesem (Marica v št. 1) je podpisana s psevdonimom Mojmir, ne vemo, kdo je njen avtor, morda jo je dal objaviti sam Maister, saj je svojo ženo večkrat ljubkovalno imenoval Marica, posvetil pa ji je tudi nekaj pesmi.

Po izbruhu prve svetovne vojne so se razmere zaostrele. Avgusta 1914 je bila izvedena hišna preiskava na domu Srečka Puncerja v Braslovčah, odkrili so namreč nekaj njegovih pisem dr. Franu Ilešiču, ki so ga oblasti skušale obtožiti veleizdaje. Izvode Savinje je še pravi čas poskril. Ravnatelj celjske nemške gimnazije Klemens Proft¹⁹ je pozno jeseni na zagovor klical petnajst slovenskih dijakov, zasliševal jih je ljubljanski sodni svetnik. Člani Kondorja so se morali zagovarjati zaradi članstva v ilegalnem društvu in izdajanjem lista, problematično je bilo tudi članstvo v Jugoslovanski počitniški zvezi, ki je mladim pomagala pri potovanjih v južnoslovanske dežele. Postopek je bil prepuščen celjskemu sodstvu, a sodnik Bračič postopka proti dijaku ni hotel voditi, stekel pa je šolski postopek. Proft je dobil nekaj števil Savinje in listine počitniške zveze z imeni. Zaslišanja so stekla, Maistra k sreči ni nihče omenil. Ministrstvo za uk in bogočastje je izreklo (za vojne razmere) milo kazen: petnajst dijakov (dva komaj štirinajstletna) je bilo obsojenih na ukor z dvanajstim, osmimi ali štirimi urami šolskega pripora ob nedeljskih popoldnevih. Hujša je bila negativna ocena v vedenju: to je pomenilo, da so dijaki izgubili pravico do oprostitve šolnine. Druga negativna stran tega je bila, da so ti dijaki, ki jih je svetovna morija kmalu potegnila v svoje krvavo žrelo, nastopili vojaško službo kot »politično sumljivi«. Večina se je zaradi zavednih slovenskih podčastnikov po pisarnah celjskega 87. pešpolka uspela te nalepke znebiti. S pričetkom vojne je Kondor moral nehati obstajati, ko so dijaki hoteli Maistru izročiti zadnjo številko *Savinje*, ga ni bilo doma, potem pa so se začele počitnice, z novim šolskim letom pa njihovega mentorja ni bilo več v Celju.²⁰

¹⁹ Klemens Proft je nekaj let prej na ljubljanski realki dvakrat na maturi vrgel Ivana Cankarja.

²⁰ Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 279–281.

Predstavniki literarnega kluba Kondor. Stojijo od leve proti desni Fran Roš, Arkadij Videmšek in Davorin Ravljen. Sedita Stanko Pečar in Srečko Puncer. (Vir: Roš, 1957, str. 274)

Poglejmo, kaj se je še zgodilo s kondorjevci v vojnih in povojnih letih. Arkadij Videmšek, Roš ga opiše kot lepega odličnjaka in dobrega telovadca, je bil vpoklican leta 1916. Izkazal se je v bojih na Škabrijelu, 18. junija 1918, torej prav malo pred koncem vojne, pa ga je na južnem Tirolskem ubila italijanska granata, star je bil dvajset let. Njegovo literarno zapuščino v dveh zvezkih hrani Osrednja knjižnica Celje.²¹ Na bojišču je umrl tudi Polde Vasle.²² Srečko Puncer je bil vpoklican takoj po maturi, služil je v Lebringu in Slovenskih Konjicah, 31. oktobra po končani vojni se je vrnil v Celje in se priključil Malgajevim borcem, ki so odšli na Koroško. Padel je 29. aprila 1919 pri Vovbrah. Njegovo telo so prepeljali v domače Braslovče, kjer so ga z vsemi častmi pokopali – ob smrti je bil star 24

²¹ *Celjsko-zasavski biografski leksikon*, Davorin Ravljen.

²² Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 282.

Spominska plošča na I. gimnaziji Celje. Foto: Urh Ferlež

let. Davorin Ravljen je končal gimnazijo v Celju, doštudiral pravo, nadaljeval je pisateljsko kariero, veliko je pisal za časopise in prevajal.²³ Tudi Fran Roš je postal uspešen pisatelj in profesor v Celju, tudi častni občan.²⁴ Stanko Pečar je postal odvetnik, decembra 1944 je umrl v Auschwitzu.²⁵ Zdravko Kroflič je po Malgajevi smrti vodil njegovo četo na Koroškem, potem pa opravljal delo železničarskega uradnika.²⁶ Ivo Štempihar je bil pravnik, politik in publicist, zavzemal se je za pravice jeseniških kovinarjev.²⁷

Kako se Celje spominja Maistra?

Kot veliko slovenskih mest ima tudi Celje Maistrovo ulico. Leta 2004 je v celjski knjižnici gostovala razstava o Rudolfu Maistru iz Vojaškega muzeja, ki jo je pripravil Albin Mikulič.²⁸ Marca leta 2009 je bilo na predlog ravnatelja I. gimnazije v Celju Antona Šepetavca ustanovljeno Društvo generala Maistra Celje, ki je v letu (na Maistrov rojstni dan, 29. marec) na pročelju gimnazije odkrila spominsko ploščo Rudolfu Maistru in literarnemu društvu Kondor.

Ob 80-letnici bojev za severno mejo je Celje resno razmišljalo o postavitvi spomenika Rudolfu Maistru. Dobili bi ga naj po ugodnejši ceni. V Ljubljani so postavitev spomenika zaupali Jakovu Brdarju, čeprav je država nekaj let prej isto nalogo zaupala že Boštjanu Putrihu. Tako so Putrihov spomenik ponudili Celju. Mestni svetniki so postavitev podprli, kot možni lokaciji pa sta bili ponujeni Trg Celjskih knezov in Krekov trg pred železniško postajo.²⁹ Spomenik bi moral stati že konec novembra 1998, a se to ni zgodilo. Občinska blagajna ni našla denarja za postavitev in arhitekturno ureditev lokacije, kjer bi moral stati, temu je botrovala tudi poplava v začetku novembra 1998, vmes pa se je zamenjal tudi občinski svet. Tako ima Ljubljana še danes dva konjeniška spomenika Rudolfu Maistru, prvega pred Ministrstvom za obrambo, drugega pred železniško postajo na Trgu OF³⁰.

Beseda o vsebini

Natiskana glasila so se v veliki večini porazgubila. Tako Narodna in univerzitetna knjižnica hrani originale prvih treh izvodov, Mariborska univerzitetna knjižnica hrani kopije vseh števil. V letošnjem letu so bile vse številke digitalizirane in objavljene na portalu Digitalne knjižnice Slovenije, literarna dela pa so bila objavljena tudi na Wikiviru.

²³ Uredništvo, *Ravljen, Davorin*.

²⁴ Roš, *Maistrova celjska doba*.

²⁵ *Popis žrtev taborišč*.

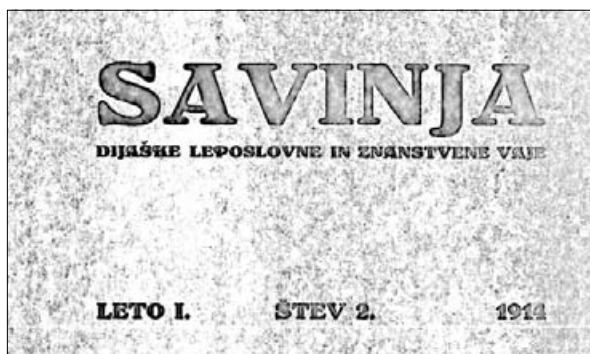
²⁶ Roš, *Maistrova celjska doba*, str. 283.

²⁷ Ude, *Štempihar, Ivo*.

²⁸ Konradi, *Z Rudolfom Maistrom v boju za severno mejo*, str. 30.

²⁹ Stamejčič, *V Celju spomenik Generalu Maistru*, str. 2.

³⁰ Premšak, *»Odplavila« ga je poplava: v Celju so na spomenik generalu Rudolfu Maistru kar pozabili*, str. 12.

Naslovnica druge številke Savinja
(Vir: Savinja, I. 1, št. 2, 1914)

Velika večina objavljenih besedil v Savinji so pesmi. Daleč največ literarnih del je napisal Fran Roš (trideset del), velika večina je poezije, nekaj je kratke proze. Arkadij Videmšek je napisal osemnajst pesmi. Srečko Puncer se je poskusil v recenziranju del svojih sodobnikov, napisal je tudi razpravi o grškem epu in o ustoličevanju koroških vojvod. Njegovo pisanje kaže na njegovo razgledanost, svoje teze dobro argumentira, pri razpravah pa dobro povzema literaturo. Davorin Ravljen je napisal deset pesmi. Teme, ki so jih dijaki opevali v pesmi so predvsem ljubezen, prebujanje narave, pomlad, polne so mladostne vznesenosti in optimizma. Literarno po kvaliteti izstopajo dela Frana Roša, ta so vsebinsko in oblikovno kompleksnejša (npr. soneti), Roš je tako že v mladih letih napovedal svojo uspešno pisateljsko kariero, kaže se njegov osebni slog. Srečko Puncer se je izkazal kot dober kritik, nakazal pa je tudi svoj talent za literarno zgodovino in zgodovinsko misel. Ostali so pisali preprosteje, njihov osebni slog ni prišel tako do izraza, v marsikateri pesmi je vidno posnemanje Maistrovega sloga.

Zaključek ali kje je »Rudolf Maister« leta 2020?

Razmislek o Rudolфу Maistru je v samostojni Sloveniji, več kot sto let po prevratnih dneh ob koncu prve svetovne vojne, še vedno na mestu. Tea Dular, Filip Ratkajec in Polona Majdič so v letu 2020 med Celjani izvedli anketo, s katero so ugotavljali, kako to zgodovinsko osebnost poznajo. Majdičeva je pregledala tudi mesto Rudolfa Maistra v učbenikih osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja v Sloveniji in ugotovila, da je predstavljen kot »junak«, ki je v pravem trenutku vzel oblast v svoje roke in uspel ubraniti Maribor pred Avstrijci. Umanjka po-

drobnejša obravnava, verjetno pa je učitelji zgodovine zaradi obširnosti snovi niti ne bi mogli podati. Ugotavlja tudi, da se Maistrovega literarnega dela pri pouku književnosti sploh ne obravnava. Prav to so pokazale tudi ankete, Celjani so Maistra poznali kot generala iz Maribora, vedeli so za državni praznik, niso pa poznali njegovega umetniškega ustvarjanja ali drugega vojaškega delovanja.³¹

Kje je torej Maister v slovenski družbi leta 2020? Zdi se, da se je od osamosvojitve dalje postopoma oblikoval mit o narodnem junaku Rudolфу Maistru, ki je ubranil severno mejo. To dokazuje postavitve več spomenikov po slovenskih mestih in krajih, njemu posvečene razstave, postavljanje spominskih plošč, razglasitev državnega praznika, umestitev v šolske načrte, izhajanje zbornikov, delovanja društev Generala Maistra ipd. Ankete kažejo, da je Maister iz nekoliko pozabljene osebe v zgodovinskem spominu današnjih Slovencev postal velika, za narodni razvoj pomembna osebnost. Pri tem ljudje poznajo skoraj izključno samo njegovo (pozitivno) vlogo v Mariboru leta 1918, ne pa tudi njegovega ostalega delovanja.³² Če se je več kot dvajset let v zgodovinopisju in v družbi obujalo spomin na Maistra, pa je v zadnjih letih izšlo več razprav na temo njegove »temne plati«.³³ S tem so mišljeni predvsem dogodki na mariborsko krvavo nedeljo (27. januar 1919), ko je mesto obiskala Milesova vojaška delegacija in je Maister ukazal streljanje na množico, ki je zahtevala, da Maribor ostane pod Avstrijo, in na Maistrovem vztrajanju pri tem, da mora Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev dobiti celo Koroško, ki pa je bila potem na plebiscitu izgubljena, čeprav so Avstrijci sprva sami ponudili razmejitevno črto na Dravi.

O Maistru je bilo napisanega že mnogo in ta prispevek sodi bolj med tiste, ki predstavljajo Maistra kot narodnega junaka, kakor med tiste sodobnejše, ki se ga lotevajo z bolj kritične distance. Prav tako

³¹ Majdič, Kako dobro celjski dijaki poznajo Rudolfa Maistra; Dular in Ratkajec, Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju.

³² Majdič, Kako dobro celjski dijaki poznajo Rudolfa Maistra; Dular in Ratkajec, Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju.

³³ Prim. Augustinčič, Marburger Blutsonntag (27. Januar 1919) im Spiegel der deutschösterreichischen und slowenischen Presse; Jenuš, »Es gibt einen Meister über alle irdische Maister«; Petelinšek: Ob 101. obletnici »mariborske krvave nedelje«

so zelo dobro raziskane narodne razmere v Celju v zadnjih letih Avstro-Ogrske. Do potankosti so raziskani kraji in ljudje, kjer in s katerimi je Maister deloval in sodeloval dlje časa, s tem mislim npr. na Maribor, Unec, Kamnik ali Zavrh, o njegovem celjskem letu pa se ni dosti pisalo. Prav tako še ni podrobno raziskan Maistrov literarni opus in še čaka na literarne zgodovinarje. Članek o Maistrovem letu v Celju in njegovo sodelovanje s kondorjevci je tako po svoje tudi poskus demitizacije, saj opozarja, da ne gre le za generala, ki je v prevratnih dneh na spodnjem Štajerskem prevzel oblast, temveč tudi pisatelja, umetnika in pedagoga.

Viri in literatura

Časopisni viri:

Društvena poročila. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 11, 1914, str. 88–92.

Konradi Lampret, Ljudmila: Z Rudolfom Maistrom v boju za severno mejo. *Celjan*, 9, 2009, št. 442, str. 30.

Savinja, dijaške leposlovne in znanstvene vaje, 1, 1914, št. 1.

Savinja, dijaške leposlovne in znanstvene vaje, 1, 1914, št. 2.

Savinja, dijaške leposlovne in znanstvene vaje, 1, 1914, št. 3.

Savinja, dijaške leposlovne in znanstvene vaje, 1, 1914, št. 4–5.

Stamejčič, Damjana: Celje bo postavilo spomenik Maistru: konjenik na cilju. *Delo*, 40, 1998, št. 249, str. 6.

Stamejčič, Ivana: V Celju spomenik generalu Maistru. *Novi tednik*, 53, 1998, št. 42, str. 2.

Literatura:

Baš, Franjo: Puncer, Srečko (1895–1919). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi475217/#slovenski-biografski-leksikon> (6. november 2020). Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*: 8. zv. Pregelj Ivan – Qualle. Franc Ksaver Lukman Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1952.

Dular, Tea; Filip Ratkajec: *Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju*, raziskovalna naloga. Celje: I. gimnazija v Celju, 2020.

Ferlež, Urh: *Štiri zgodbe celjske zgodovine*. Celje: I. gimnazija v Celju, 2018.

Glavan, Mihael. Rod in dom. Malečkar, Nela. (ur.). *Rudolf Maister: sto let severne meje: življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1943*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2018.

Grdina, Igor (ur.): *200 let I. gimnazije v Celju*: monografija. Celje: I. gimnazija v Celju, 2010.

Hartman, Bruno: *Rudolf Maister, general in pesnik*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1998.

Majdič, Polona: Kako dobro dijaki poznajo Rudolfa Maistra. *Zgodovina v šoli*, 28, 2020, št. 1, str. 78–84.

Malečkar, Nela. (ur.). *Rudolf Maister: sto let severne meje: življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1943*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2018.

Malgaj, Franjo. *Vojni spomini: 1914–1919*. Maribor: Pro-Andy, 2009.

Medenjak, Mirjana; Andreja Ošlak: *Fran Roš »Ljubil sem te, življenje« zbirka pesmi*, raziskovalna naloga. Celje: Osnovna šola Frana Roša Celje, 1989.

Novak Popov, Irena; Marko Juvan: Župančičev poklon (hommage) Murnu: Manom Josipa Murna Aleksandrova. *Jezik in slovstvo*, 35, 1989, št. 1–2, str. 4–14.

Novak, Vlado: Videmšek, Arkadij (1898–1918). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi782034/#slovenski-biografski-leksikon> (6. november 2020). Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*: 13. zv. Trubar – Vodaine. Alfonz Gspan, Jože Munda in Fran Petre Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1982.

Potočnik, Dragan: *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju*. Ljubljana: Koščak, 2008.

Premšak, Marlen: »Odplavila« ga je poplava: v Celju so na spomenik generalu Rudolfu Maistru kar pozabili. *Večer*, 54, 1998, št. 281, str. 12.

Potrata, Majda: Majda Potrata, Marija Maister (1885–1938) – pomembna Mariborčanka. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 89, 2018, nova vrsta št. 54, str. 151–154.

Roš, Fran: Maistrova celjska doba. *Celjski zbornik*, 270 – 283, 1957.

Torkar, Zora. [et. al.]: *Rudolf Maister: domoljub, general, kulturnik, pesnik, bibliofil: vodnik po razstavi v Rojstni hiši Rudolfa Maistra v Kamniku*. Kamnik: Medobčinski muzej, 2013.

Ude, Lojze: Štampilhar, Ivo (1898–1955). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi666451/#slovenski-biografski-leksikon> (13. november 2020). Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*: 11. zv. Stelè – Švikaršič. Alfonz Gspan et al. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1971.

Uredništvo: Ravljen, Davorin (1898–1965). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi488830/#slovenski-biografski-leksikon> (13. november 2020). Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*: 9. zv. Raab – Schmid. Alfonz Gspan et al. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1960.

Uredništvo: Roš, Fran (1898–1976). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi519204/#slovenski-biografski-leksikon> (13. november 2020). Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*: 9. zv. Raab – Schmid. Alfonz Gspan et al. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1960.

Spletne strani

Celjsko-zasavski biografski leksikon, Arkadij Videmšek (<http://www.celjskozasavski.si/osebe/videm%C5%A1ek-arkadij/816/>, 3. 11. 2020).

Celjske gostilne na Stanetovi ulici. Objava na spletnem portalu Kamra (<https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/na-stanetovi-ulici.html>, 3. 11. 2020).

Popis žrtev taborišč. (<https://www.sistory.si/zrtve/zrtev/?id=60676>, 6. 11. 2020).

Zusammenfassung

„HEUTE ABER MARSCHIEREN WIR SAVINJA-BURSCHEN“

Über das militärische und literarische Wirken Maisters in Celje

Rudolf Maister (1874–1934), eine slowenische militärische und künstlerische Persönlichkeit, trat im Dezember 1913 seinen Dienst als Kommandant eines Landsturmabteiles in Celje an und blieb bis zum Ausbruch des Ersten Weltkrieges – also nur einige Monate – in der Stadt. In militärischer Hinsicht gab es während seines Aufenthaltes in Celje keine besonderen Vorkommnisse. Er setzte auch sein literarisches Schaffen fort, wahrscheinlich bekam er hier seine Inspiration für ein Gedicht über Primož Trubar. Er nahm am kulturellen Leben der Stadt teil und schloss Freundschaften mit mehreren Cilliern, die ihn dann im Kampf um die Nordgrenze im Jahr 1918 unterstützten. Besonders wichtig war seine Zusammenarbeit mit einer Gruppe von Schülern des Cillier Gymnasiums, die Freude am Schreiben hatten. Sie gründeten den Verein Kondor und Maister war ihr Mentor, der sie ermunterte und Ratschläge zur Verbesserung ihrer Werke gab. Sie begannen ihre Werke im Literaturblatt Savinja zu veröffentlichen, von dem fünf Nummern erschienen, bis der Kriegsausbruch die Herausgabe unterbrach. Den Druck übernahmen sie gleich selbst. Sie verfassten vor allem Gedichte und nur wenige Prosawerke und Literaturkritiken. Beim Schreiben taten sich Arkadij Videmšek, Davorin Ravljen, Srečko Puncer und Fran Roš besonders hervor; letzterer blieb sein Leben lang Schriftsteller. Die Schüler schrieben unter Pseudonymen, da ihr Blatt illegal war. Der Cillier Verein Kondor kann mit dem Verein Zadruha verglichen werden, in dem sich die Begründer der slowenischen Moderne – unter ihnen auch Rudolf Maister – trafen. Die Stadt Celje erinnert mit einer Gedenktafel an der Fassade des I. Gymnasiums an Maister und den Verein Kondor; es wurde auch die Errichtung eines Denkmals überlegt.

Schlagwörter: Rudolf Maister, Literaturblatt Savinja, Verein Kondor, Fran Roš, Gymnasium in Celje/Cilli